

Mariusz Kwaśny

DORYFOROS W PANCERZU – CZYLI O WIZERUNKU AUGUSTA Z PRIMA PORTA SŁÓW KILKA

SŁOWA KLUCZOWE: Cesarstwo Rzymskie; posąg Augusta; zbroja cesarza

KEYWORDS: Roman Empire; statue of Augustus; armor of Emperor

W V w p.n.e. kiedy to w Argos – jednym z miast Peloponezu – rodził się *Πολύκλειτος* nikt jeszcze nie przypuszczał, że ten jeden z najwybitniejszych greckich rzeźbiarzy stanie się *καλλιτέχνης* (Słownik: 551) – mistrzem, ikoną sztuki swoich czasów, a jego dzieła przetrwają długie tysiąclecia. Nikt z pewnością też nie sądził, że dzieła te będące odzwierciedleniem znakomitego opanowania technik odlewniczych, rzeźbiarskich i opracowania matematycznego kanonu proporcji ludzkiego ciała, staną się w przyszłości niedoścignionymi wzorami dla artystów wykonujących portrety rzymskich cesarzy.

Jednym z najlepiej obecnie zachowanych posągów – jak nie jedynym w tak dobrym stanie – wzorowanym niewątpliwie na greckich portretach epoki klasycznej, jest posąg Oktawiana Augusta odnaleziony w 1863 roku w prywatnej rezydencji żony Augusta – cesarzowej Liwii. Posąg obecnie znajdujący się w zbiorach Muzeum Watykańskiego¹ w sekcji Chiaramonti Museum, Braccio Nuovo (New Wing), został odkryty w podrzymskiej miejscowości Prima Porta – „w włości Cezarów, leżącej nad Tybrem, około 9 kamieni milowych, nad drogą flamińską” (Pliniusz: XV, L). Obecnie statua ustawiona jest w jednej z nisz muzealnego korytarza, podobnie jak niegdyś zdobiła jedną z eksedr ogrodu rezydencji Liwii – włości, które dzięki starożytnym pisarzom znane są nam dzisiaj jako Ad Gallinas – Pod Kurami (Swetoniusz;

---

¹ Nr inw. 2290.

Galba 1)². Statua Oktawiana Augusta, prezentowana niemal we wszystkich podręcznikach do nauki historii, archeologii i sztuki okresu starożytności, jest moim zdaniem omawiana zbyt pobieżnie – zwłaszcza w literaturze polskiej, stąd też także niniejszy tekst może okazać się pomocny w studiowaniu tego konkretnego portretu statuarycznego Gajusza Oktawiusza – Cesarza Augusta.

Omawiany posąg o wysokości 204 cm, wykonany z białego marmuru, w powszechnym przekonaniu jest jedynie rzymską kopią posągu odlanego wcześniej z brązu (Zanker 1999: 152). Według Paula Zankera oryginalna statua miała powstać zaraz po zwycięstwie cesarza Augusta nad Partami, czyli jeszcze w roku 20 p.n.e. lub tuż po nim. Marmurowa kopia natomiast została najprawdopodobniej wykonana dla żony Oktawiana – Liwii, tuż po śmierci cesarza w roku 14 n.e. (Spring 2005: 39–40; Makowiecka 2010: 143). O brązowym oryginale niestety nie wiemy obecnie nic, pozostawiając nawet jego istnienie tylko w sferze domysłów. Posąg marmurowy natomiast, z racji jego świetnego stanu zachowania, jest nieocenionym środkiem do studiów z zakresu zarówno samej rzeźby antycznej, jak i języka obrazowego jako semantycznego systemu doby pryncypatu Augusta (Hölscher 2011: 73–116). Statule zachowanej niemal w całości brakuje jedynie włóczni, którą to prawdopodobnie cesarz trzymał w lewej ręce.

Posąg w ujęciu całościowym nawiązuje bezpośrednio do cech sztuki greckiej okresu klasycznego i kanonu portretowania ciała ludzkiego utrwalonego przez największego artystę tego czasu – Polikleta. Ten starożytny rzeźbiarz-brązownik, żyjący w drugiej połowie V w p.n.e. (Furtwängler 1895: 223) pracował matematyczne zależności pomiędzy wielkościami poszczególnych części ciała, oparte na podstawowej jednostce, jaką był dłoń – szerokość palca (Michałowski 1970: 129). Dzięki wyliczeniom proporcji ludzkiego ciała Poliklet uważany jest za swego rodzaju teoretyka rzeźby, a reguły jakie stworzył obecnie określa się mianem kanonu Polikleta (Makowiecka 2007: 106). Swoje matematyczne założenia mistrz z Sykionu w całości zrealizował w dziele zwanym Doryforos – Niosący Włócznię (Makowiecka 2007). Podobnie jak brązowa statua Oktawiana Augusta tak samo i oryginalny portret statuaryczny młodzieńca-sportowca, datowany na okres ok. 450 r p.n.e. (Furtwängler 1895: 223), nie zachował się. Posąg atletycznie zbudowanego mężczyzny będącego „owocem spekulacji intelektualnych artysty” (Michałowski 1970: 128) znany jest jedynie z licznych marmurowych kopii,

² [...] *Gdy ongiś Liwia, zaraz po ślubie z Augustem, wybrała się w odwiedzin do swej posiadłości w Wejach, przelatujący obok orzeł upuścił jej na kolana białą kurę z gałązką wawrzynu w dziobie, tak jak przed chwilą ją porwał. Liwii zachciało się tę kurę hodować, a gałązkę zasadzić. I oto wyhodowało się tak liczne potomstwo kurcząt, że dzisiaj jeszcze ta willa zwie się: „Pod kurami” [...]; podobnie opisuje Pliniusz.*

których najlepszym przykładem jest rzeźba znajdująca się w Muzeum Narodowym w Neapolu³.

Analizując portret Oktawiana Augusta z Prima Porta, bez problemu można zauważyć związki pomiędzy nim, a greckim kanonem Polikleta okresu klasycznego, reprezentowanym w statule wspomnianego już Doryforosa. Artysta wykonujący posąg Augusta wykorzystał zasadę tzw. klasycznej ponderacji ciała ludzkiego (Michałowski 1970: 129), obecną w kopii dzieła Polikleta. Ponderacja – zasada równowagi, zastosowana w portrecie cesarza objawia się tym, że postać wspiera się jedynie na wyprostowanej nodze prawej, przy jednoczesnym odchyleniu nogi lewej do tyłu, która to ugięta nieznacznie w kolanie dotyka podłoża tylko palcami. Przyjęcie takiej asymetrycznej postawy wymusiło automatyczne przeniesienie całego ciężaru ciała na nogę prawą, co w konsekwencji musiało zaowocować esowatym wygięciem całego korpusu. Drugą linię krzywizny postaci artysta otrzymał poprzez delikatne odchylenie twarzy postaci cesarza w stronę prawego ramienia. Zabieg ten sprawił, że tym razem esowata linia krzywizny przebiega po całym ciele – od głowy poprzez lewy bark, tors aż po koniuszki palców lewej, odchylonej ku tyłowi nogi.

Rozwinięciem klasycznej zasady ponderacji było zastosowanie kontrapostu (Michałowski 1970). Układ ten ma za zadanie jednocześnie zdynamizować sylwetkę ludzką przy jednoczesnym harmonijnym zrównoważeniu ciała. Zasada ta, stosowana nieśmiało już w sztuce Mezopotamii czy starożytnego Egiptu (Encyklopedia: 259), wprowadza do kompozycji elementy kontrastujące ze sobą – nogi mają odwrotny układ niż ręce. W statule Oktawiana Augusta, wyprostowanej i obciążonej nodze prawej, odpowiada także pracująca ugięta ręka lewa, dźwigająca udrapowaną szatę, a oryginalnie prawdopodobnie także włócznię. Lewej, ugiętej i nieobciążonej nodze cesarza przeciwstawia się wyprostowana prawa ręka. Linia barków nachylona odwrotnie do linii bioder, wraz z obróconą nieznacznie głową sprawia, że całość postaci przybiera wspomniany już kształt litery „S”.

W duchu klasycznej sztuki greckiej okresu V w p.n.e. opracowana jest również głowa posągu Augusta. Artysta w przemyślany sposób, zgodny z ideą „*pierwszego programowego typu portretowego pryncypatu*” po mistrzowsku opracował „*ponadczasowe rysy twarzy cesarza z wyraźnie zaznaczonymi i gładkimi płaszczyznami*” (Hölscher 2011: 75). Mocno zaciśnięte usta wraz z lekko

³ Za najlepszą marmurową kopię uznaje się statuę odnalezioną w Pompejach w 1863 r. Posąg o wysokości 212 cm wykonany z marmuru kararejskiego datowany jest na okres 27 r p.n.e. – 14 r n.e., obecnie eksponowany w zbiorach Muzeum Narodowym w Neapolu, nr inw. 6011. Zob. opis zabytku na stronie muzealnej: http://cir.campania.beniculturali.it/museoarcheologiconazionale/itinerari-tematici/nel-museo/collezioni-pompeiane/RIT_RA71?searchterm=dorif [25.02.2013].

uniesionymi do góry ich kącikami, połączone z surowością twarzy w żaden sposób nie mogą być odzwierciedleniem wewnętrznej dumy cesarza, dumy która bez wątpienia musiała wypełniać władcę Imperium Romanum, kierującego nim przecież z woli samych bogów. Spokój twarzy cesarza jest bez wątpienia odzwierciedleniem jego postawy pełnej wdzięku – postawy, o której wspomina Swetoniusz mówiąc o Auguście, że „*twarz miał niezwykle spokojną i pogodną, czy to gdy mówił, czy to gdy milczał*” (Swetoniusz: Boski August 79). Odbiciem kanonu Polikleta, dobrze dostrzegalnym zarówno w Doryforosie jak i w statule Oktawiana Augusta, jest finezyjnie skomponowana fryzura. Sposób uczesania jest jednym z podstawowych sposobów identyfikacji portretów Oktawiana Augusta. Wbrew temu co podaje Swetoniusz, że władca w ogóle nie dbał o swój wizerunek zewnętrzny i „*szczególnie był niestaranny w uczesaniu*”, cesarz przedstawiony jest z gęstymi sierpami włosów, które w centralnej części czoła, tuż nad prawym kącikiem lewego oka, układają się w tzw. jaskółczy ogon (Sadurska 1980: 40). Nad prawą brwią cesarza kosmyk włosów układa się z kolei w gruby sierp określany mianem orlego szponu. Fryzura Oktawiana, przez nieco rozczochrane kosmyki włosów interpretowana jest również jako motyw szczypiec, kleszczy bądź też widelca (Zanker 1973: 45) – charakterystyczny dla najczęściej stosowanego typu portretu Augusta określanego mianem typu „Primaporta” (Rose 1997: 60). Typ ten, obok typu „Akcjum” i „Forbes” jest jednym z podstawowych rodzajów portretowych Oktawiana Augusta (Rose 1997).

W subtelny i jednocześnie bardzo wymowny sposób podkreślone zostało boskie pochodzenie cesarza. Po śmierci Juliusza Cezara, na mocy testamentu sporządzonego przez niego samego na rok przed swoją zagładą, Oktawian August – wtedy jeszcze Gajusz Oktawiusz – stał się adoptowanym synem Cezara, jednocześnie przejmując sukcesję po ojcu. August akceptując warunki ostatniej woli cesarza, w świetle rzymskiego prawa stał się pełnoprawnym członkiem rodziny Juliuszów. Od tej pory, jako syn Cezara miał również pełne prawo do tego, aby podobnie jak on, swoje pochodzenie wywodzić od bogini Wenus. Wraz z dniem adopcji Oktawian August śmiało mógł podkreślać swoje boskie pochodzenie, w ślad za ojcem twierdząc, że „*od Wenerę pochodzą Juliusze*” (Swetoniusz: Boski Juliusz 6), a także, że w jego ciele płynie krew pełna majestatu królów i świętości bogów. W statule Oktawiana Augusta z Prima Porta do świadomości odbiorców motyw boskiej genealogii cesarza został przemycony przez artystę poprzez umieszczenie przy prawej nodze władcy wizerunku Amorka⁴ siedzą-

⁴ Amor (Eros) – najpierw wg Hezjoda należał do jednego z najstarszych pokoleń bogów. W czasach późniejszych sądzono, że Eros był jednym z najmłodszych przedstawicieli boskiego panteonu. Jako syn Afrodyty (Wenus) był jej nieodłącznym towarzyszem. Zob. Parandowski 1960: 101.

cego na delfinie. Aurę boskości Augusta dopełnia z kolei jego wizerunek, jako wodza pozbawionego obuwia. Bose stopy cesarza mają przemawiać jednocześnie za tym, że jest to posąg wykonany już po śmierci władcy, a ten, jako pozbawiony sandałów, został już zaliczony do grona bogów⁵. Na wzór kultury greckiej i w myśl przekonañ licznych hellenofilów, których przedstawicielem bez wątpienia był również sam cesarz August, nagi wizerunek był przywilejem jedynie bóstw i herosów (Zanker 1999: 192). W przekonaniu, iż mamy do czynienia z deifikacją cesarza, może także utrwalac odbiorców samo przedstawienie delfina. Zwierzę, któremu przypisywane jest przewożenie dusz zmarłych na Wyspy Błogosławionych (Kopaliński 1990:66), bezpośrednio odnosić się może także do duszy (*anima*) Augusta. W delfinie także może być widziana sama Venus (Afrodyta).

Powodem obecnej, niezwykle szerokiej popularności posągu Oktawiana Augusta z Prima Porta jest przede wszystkim pancerz, w który to odziany jest cesarz. To właśnie od łacińskiego słowa pancerz – *lorica*, pochodzi nazwa jednego z głównych rodzajów portretów statuarycznych, zarówno władców jak i innych przywódców wojskowych odzianych w zbroję – *statua loricata*.

Pancerz jest jedynym elementem uzbrojenia jaki możemy odnaleźć w omawianym posągu Augusta. Według typologii poszczególnych elementów uzbrojenia zaproponowanej przez brytyjskiego uczonego Henry’ego Russela Robinsona dla okresu cesarstwa, pancerz jaki ma na sobie August jest kirysem torsowym (Żygulski 1998: 131)⁶. Zbroja tego typu zawsze składała się z dwóch odrębnych części, tylnej – naplecznika i przedniej – napierśnika, połączonych ze sobą na ramionach specjalnymi klapami. Dodatkowo pancerze tego rodzaju uzupełniane były na ramionach odpowiednimi piórami – *pteriges*, z którymi mamy do czynienia także w omawianej zbroi Oktawiana Augusta. Według wspomnianej typologii uzbrojenia rzymskiego, kirysy torsowe można podzielić na dwa zasadnicze rodzaje: krótkie – kończące się na wysokości pasa i długie – posiadające łukowato wygiętą część dolną stanowiącą ochronę podbrzusza (Żygulski 1998: 132). Jak łatwo można zaobserwować, w statule z Prima Porta cesarz odziany jest w zbroję typu długiego, a materiałem, który pozwolił na wykonanie tak kunsztownej zbroi, w rzeczywistości mogła być skóra (Sumner 2009: 13). Artysta wykonujący posąg Augusta wzór pancerza mógł po prostu

⁵ August jako boska postać stylizowany był także za życia, przykładem może być posąg z Cezarei Nadmorskiej gdzie jak twierdzi J. Flawiusz posąg Augusta nie ustępował „swemu pierwowzorowi – posągowi Zeusa Olimpijskiego”, zob. Flawiusz, *Wojna żydowska* I XXI 7.

⁶ Typologia zbroi wg Robinsona, obok kirysu torsowego obejmuje ponadto: pancerz łuskowy – *lorica squamata*, pancerz lamelkowy, pancerz kolczy – *lorica hamata* a także kirys folgowy – *lorica segmentata*.

skopiować z tego istniejącego naprawdę. Możliwość osiągnięcia tak wysokiej plastyczności skóry w celu jej ostatecznego uformowania można było osiągnąć jedynie poprzez jej gotowanie (Sumner 2009). W celu ochrony ciała przed otarciami od zbroi, cesarz przyodził także krótką tunikę, której rąbki wyraźnie wystają poza kirys.

Pancerze torsowe produkowane z brązu, cechujące się niebywałym kunsztem wykonania, niejednokrotnie ozdabiane dekoracjami plastycznymi, były zbyt drogie, przez co wręcz niedostępne dla zwykłych żołnierzy. Przywilejem ich noszenia cieszyć się mogli jedynie wysocy rangą oficerowie. Rzymianie w tego typu zbrojach przedstawiali jedynie bogów⁷, herosów, a także cesarzy. Pancerz, jaki ma na sobie Oktawian, z pewnością nie jest elementem uzbrojenia bojowego, mającego służyć do poprowadzenia legionów na pole bitwy. W przypadku posągu z Prima Porta, August ukazany jest jednak w pancerzu nieprzypadkowo i nie bezcelowo. Statua cesarza odzianego w zbroję z charakterystycznie uniesioną do góry prawą ręką w geście podkreślania swojego autorytetu, interpretowana jest jako postać przywódcy wojskowego podczas wygłaszania przemowy do wojska – *adlocutio*. Jako naczelny zwierzchnik wojsk, cesarz nie mógł wystąpić przed swoimi legionami inaczej niżeli w zbroi. Chcąc okazać swoim *milites* szacunek i stać się w pewien sposób jednym z nich, jednocześnie pokazując swoją wyższość poprzez jakość pancerza, August niejako musiał czuć się zobligowany do przybrania nieprzypadkowego wizerunku.

Analizując dalej statwę z Prima Porta, można wysunąć pewien wniosek, że wygłaszane przez cesarza *adlocutio* musi mieć charakter oracji prezentowanej w czasie pokoju. Na taki stan rzeczy wskazywać mógłby motyw finezyjnie udrapowanego płaszcza – *paludamentum*, jaki okala postać cesarza w okolicy bioder. Obszerna draperia dźwigana jest na przedramieniu, nieznacznie odchylonej do tyłu lewej ręki. Gotowość bojowa wodza zaznaczona byłaby zapewne zupełnie inaczej. Regułą było bowiem, że oficerowie w gotowości bojowej, zmierzając do walki, swoje płaszcze zarzucali na plecy przez lewe ramię, spinając je na ramieniu prawym za pomocą złotych fibul (Sumner 2009: 54). W tkaninie okalającej biodra Augusta, widziana jest czasami także draperia niemająca nic wspólnego z żołnierskim płaszczem, będąca jedynie wpływem hellenistycznej rzeźby (Makowiecka 2010: 144).

Celowość przyodziania się cesarza w kirys można łatwo wytłumaczyć poprzez odczytanie treści propagandowych zawartych w dekoracjach zbroi. *Lorica* Oktawiana Augusta, a zwłaszcza jej przednia część – napierśnik, pokryta jest licznymi płaskorzeźbionymi wyobrażeniami odnoszącymi się do aktualnych dla

⁷ W zbrojach przedstawiany był Mars Mściciel (Mars Ultor).

pryncypatu Augusta wydarzeń politycznych i licznych aluzji mitologicznych. Tak więc, centralną część pancerza zdobi scena odnosząca się do wydarzeń z 20 maja 20 r. p.n.e. – odzyskanie znaków legionowych od Partów, po wcześniejszej ich stracie w roku 53 p.n.e.⁸. Dwie postaci męskie interpretowane są jako wyobrażenie wysłannika legionu rzymskiego w osobie późniejszego cesarza Tyberiusza, któremu to utracone sztandary dobrowolnie zwraca Fraates IV – król Partów, „*jak gdyby pożałowali zwycięstwa*” (Krawczuk 1978: 208). Przy nogach Rzymianina dobrze widoczna jest sylwetka psa. W uzbrojonym przedstawicielu rzymskich legionów widziany jest też czasami sam bóg wojny – Mars Mściciel. Odzyskanie orłów i znaków bojowych miało dla Augusta ogromne znaczenie – po tym wydarzeniu cesarz i jego najbliższe otoczenie zyskali kolejny powód do propagowania wielkości cesarskiego imienia, przed którym ugięli się nawet niezwyciężeni dotąd Partowie. August bez użycia siły militarnej, mógł szczycić się starciem hańby przeszłych niepowodzeń, jaka okryła niegdyś Rzymskie Imperium na wschodzie. Odzyskane sztandary, pierwotnie złożone w przybytku Jowisza na Kapitolu, później przeniesiono do świątyni Marsa Ultora (Krawczuk 1978). Zwycięstwo cesarza nad Partami stało się dla Rzymu zwieńczeniem wszechstronnych sukcesów militarnych Imperium i przedstawione zostało, „*jako dopełnienie doskonałego porządku świata*” (Zanker 1999: 195).

Na pancerzu Oktawiana Augusta ukazane są także inne jego polityczne sukcesy. Dwie postacie kobiece siedzące pod prawą i lewą piersią cesarza uosabiać mają zarówno narody całkowicie podbite, jak i częściowo tylko podporządkowane. W kobiecie siedzącej na zbroi pod lewą pachą Augusta, całkowicie rozbrojonej – trzymającej pustą pochwę miecza, smoczą trąbę i ogon dzika (Zanker 1999) widziane jest uosobienie plemion celtyckich żyjących na zachodzie. Postać kobieca siedząca pod prawą piersią cesarza interpretowana jest jako personifikacja Germanii – upokorzonej i jedynie zmuszonej do płacenia dani, a także strzeżenia granic rzymskiego państwa. Niezdemilitaryzowana postać ukazana jest w geście załamania, z głową podpartą lewą ręką i z mieczem trzymanym w prawej dłoni, schowanym do pochwy.

Poniżej centralnej sceny odbierania sztandarów, po jej obydwu stronach artysta ukazał dwie postaci mitologiczne. Po stronie gdzie stoi król Partów umieszczone zostało przedstawienie bogini Diany. Jak przystało na patronkę przyrody, zielonych gajów, oddana namiętnie polowaniu bogini ukazana została

---

⁸Znaki legionowe były odbierane Rzymianom dwukrotnie, w roku 53 p.n.e. po klęsce Marka Krassusa i w roku 36 p.n.e. po przegranej Marka Antoniusza. Zob. Swetoniusz, *Żywoty...*, *Boski August* 21.

w scenie dosiadanego galopującego jelenia⁹. Po przeciwnej stronie pancerza oddany został wizerunek boga Apollina dosiadającego gryfa (Zanker 1999: 195). Jednoznaczną identyfikację postaci boga umożliwia przedstawienie na reliefie jego atrybutu – cytry, instrumentu na którym Apollo grał po mistrzowsku (Parandowski 1960: 78).

W najniższej części pancerza Oktawiana Augusta przedstawiona została aluzja do najdostojniejszego z ziemskich bóstw. Siedząca kobieta, częściowo przysłonięta draperią, interpretowana jest jako Tellus Mater – Matka Ziemia. Jak przystało na boginię urodzaju, postać ukazana została z wypełnionym po brzegi rogami obfitości symbolizującym urodzaj złotego wieku – *aurea copia* (Zanker 1999: 195). Matka Ziemia ponadto trzyma przy sobie dwoje niemowląt, poprzez które artysta być może chciał poczynić aluzję do Romulusa i Remusa, a co za tym idzie, poprzez podkreślenie boskiego pochodzenia bliźniąt, będących wg wierzeń Rzymian dziećmi samego boga Marsa, znów poczynić alegorię do boskiego pochodzenia samego Augusta. Motyw boskości postaci Tellus Mater i otoczenia w jakim się znajduje bogini (róg obfitości, niemowlęta) możemy odnaleźć także w ołtarzu pokoju – *ara pacis*, nawiązującego do greckiego stylu klasycznego (Hölscher 2011: 77), gdzie w podobnym towarzystwie zasiada postać Pokoju – Pax.

Górna część napiersznika Oktawiana Augusta wypełniona jest przedstawieniami bóstw uranicznych. Po jednej stronie, na prawej piersi cesarza w kwadracie ukazana została postać boga Słońca – Sol (Helios), po przeciwnej zaś stronie postać bogini Księżycy – Luna (Selene). Bogini ukazana została jako postać trzymająca pochodnię rozjaśniającą ciemności nocy i częściowo zasłonięta przez postać skrzydlatej jutrzenki, rozlewającej krople rosy z trzymanego w lewej ręce dzbanka. Poprzez motyw pochodni, postać Luny interpretowana jest także jako bogini Diana. Dwuznaczność postaci może być przejawem zabiegu łączenia tych dwóch bogiń w okresie złotego wieku (Zanker 1999).

Całości reliefowego przedstawienia na zbroi przygląda się postać boga Nieba – Caelusa (Uranosa). Jako postać biegła za życia w astronomii, po śmierci uznany został za bóstwo niebios (Parandowski 1960: 24). Na kirysie Oktawiana Augusta pokazany został jako brodaty, atletycznie zbudowany mężczyzna rozpościerający sklepienie niebieskie w postaci okrywającej wszystkie bóstwa tkaniny.

---

⁹ Zwierzęciem dosiadanym przez Dianę, wbrew temu co prezentowane jest w literaturze przedmiotu, nie może być łania. Na pancerzu posągu z Prima Porta ewidentnie przedstawione zostało zwierzę rogate.

Kłapy na ramionach, łączące przednią część zbroi – napierśnik i tylną - naplecznik, ozdobione są dwiema postaciami antytetycznie ustawionych sfink-sów. Mityczne stwory niczym nieustraszeni strażnicy wskazywać mają, że długo oczekiwany czas pokoju i złoty wiek (*aurea copia*) pełen obfitości ma miejsce właśnie za panowania Oktawiana Augusta (Seaby, 1978, s. 133, denar 31)¹⁰.

Naplecznik statuy loricaty to powierzchnia niemal całkowicie nieozdobiona. Jednostkowym exemplum jest przedstawianie wyrzeźbione pod prawą łopatką cesarza. Relief przedstawia pomnik zwycięstwa – *tropaeum* (Spring 2005: 40), w postaci zbroi i hełmu zatkniętych na pień ściętego drzewa. Jest to wyobrażenie kirysu torsowego typu długiego, z wyraźnie zaznaczonymi naramiennikami łączącymi naplecznik z napierśnikiem¹¹. Motywy ukazywania trofeów były bardzo popularne za czasów Augusta także na monetach (Seaby 1978: 139, denar 119).

Statua z Prima Porta była pierwotnie bogato malowana, a jej żywe kolory zostały niedawno zrekonstruowane przez włoskich archeologów (Sumner 2009: 13). Kolejnym powodem, dla którego sądzi się, że w rzeczywistości pancerz był skórzany, jest przemawiający za tym faktem biały kolor zbroi, stanowiący tło dla przedstawień reliefowych, nie pasujący do koloru zbroi z brązu (Sumner 2009).

Aluzję do większości motywów zdobniczych cesarskiej zbroi możemy znaleźć w wersach *Pieśni na stulecie – Carmen Saeculare*, Horacego (1986: 372–379)

Febie! Diano, lasów można ksieni!
 Gwiazdy niebieskie! Czcigodni i czczeni!
 [...]
 O, dobre Słońce, co lśniącym rydwanem
 Wschodzisz, zachodzisz i znów wschodzisz ranem,
 Obyś miast większych nad Romę wspaniała
 Nie oglądało!
 [...]
 A ty, królowo gwiazd, bóstwo dwurożne,
 Słysz panny zbożne!
 Jeśli Rzym dziełem, bogowie, jest waszym,
 Jeśli trojański zastęp z Eneaszem
 Na brzeg etruski, rozkazom poddany,
 Został zagnany,
 [...]
 Wraca Obfitość z obliczem nam błogim
 I z pełnym rogiem,
 [...]

¹⁰ Sfinksy zdobiły rewersy monet emitowanych przez Augusta.

¹¹ Podobny motyw *tropaeum* (marmurowa rzeźba pełna) można oglądać w Staatliche Museen w Berlinie a także w Muzeum Kapitołińskim (nr. MC42).

Z wiarą, że modły te Jowisz i bogi
Słyszą, w domowe chór wraca już progi,
Gdy na Dyjanę i Feba hymn chwały
Wyśpiewał cały.

Tak więc w statule Oktawiana Augusta z Prima Porta można dostrzec elementy nowego stylu przedstawieniowego, który mając służyć propagandzie osoby cesarza miał go ukazywać jako władcę świadomego teraźniejszości i wciąż myślącego o przyszłości. Portret odzianego w zbroję cesarza w przemyślany sposób łączy *sanctitas* (świętość) i *gravitas* (powagę) sztuki Polikleta z *auctoritas* (dostojeństwem) i *dignitas* (godnością) – wartościami, które były kręgosłupem rzymskiego systemu wartości.

mgr Mariusz Kwaśny
quentin87@wp.pl
695-171-778

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Flawiusz J., *Wojna żydowska*, tłum. J. Rodożycki, Rytm, Warszawa 2007.
- Florus L. A., *Zarys dziejów rzymskich*, tłum. I. Lewandowski, Ossolineum, De Agostini Polska, Wrocław, Warszawa 2006.
- Horacy F. K., *Dzieła wszystkie, T. I, Ody i Epody*, wyd. O. Jurewicz, Ossolineum, Wrocław 1986.
- Pliniusz S. C., *K. Pliniusza Starszego Historii naturalnej ksiąg XXXVII. T. I*, tłum. J. Łukaszewicz, Księgarnia i Drukarnia J. Łukaszewicza, Poznań 1845.
- Swetoniusz T. C., *Żywoty Cezarów*, tłum. J. Niemirska-Pliszczyńska, Ossolineum, Wrocław 1987.

Opracowania

- Encyklopedia (1974), *Encyklopedia sztuki starożytnej: Europa, Azja, Afryka*, red. K. Michałowski, Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa.
- Furtwängler A. (1895), *Masterpieces of Greek Sculpture. A series of essays on the history of art*, W. Heinemann, London.
- Hölscher T. (2011), *Sztuka rzymska: język obrazowy jako system semantyczny*, (tłum. Polskie) L. Olszewski, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Kopaliński W. (1990), *Słownik symboli*, Wiedza Powszechna, Warszawa.

- Krawczuk A. (1978), *Cesarz August*, wyd. 3, Ossolineum, Wrocław.
- Makowiecka E. (2007), *Sztuka grecka*, wyd. 2, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Makowiecka E. (2010), *Sztuka Rzymu: od Augusta do Konstantyna*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Michałowski K. (1970), *Jak Grecy tworzyli sztukę*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Parandowski J. (1960), *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, wyd. 9, Czytelnik, Warszawa.
- Rose Ch. B. (1997), *Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period*, Cambridge Studies in Classical Art and Iconography, Cambridge.
- Sadurska A. (1980), *Archeologia starożytnego Rzymu*, T. 2, *Okres cesarstwa*, PWN, Warszawa.
- Seaby H.A. (1978), *Roman Silver Coins. Volume I. The Republic to Augustus*, Seaby Publications Ltd., London.
- Słownik (1958), *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowiczówna, PWN, Warszawa.
- Spring P. (2005), *Guide to the Vatican. Museums and City*, Vatican Press, Vaticano.
- Sumner G., D'Amato R. (2009), *Arms and Armour of the Imperial Roman Soldier: From Marius to Commodus, 112 BC–AD 192*, Frontline Books, London.
- Zanker P. (1973), *Studien zu den Augustus – Porträts. I, Der Actium – Typus*, Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse, F. 3, nr 85, Vandenhoeck & Rupert, Göttingen.
- Zanker P. (1999), *August i potęga obrazów (Augustus und die Macht der Bilder)*, tłum. L. Olszewski, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Żygulski Z. jun. (1998), *Broń starożytna. Grecja, Rzym, Galia, Germania*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.

SUMMARY

DORYPHOROS IN BREASTPLATE – A FEW WORDS ABOUT THE IMAGE OF AUGUSTUS FROM PRIMA PORTA

Images of emperors of Julio-Claudian dynasty and especially the most famous representation of Octavian Augustus of Prima Porta, became the prototype representation of emperors-officers for the representatives of the next dynasty wielding Roman Empire. Statue of Augustus, no doubt modeled on Doryphoros – a statue made by Polykleitos (sculptor-foundry of classical Greek era) is an example of the propaganda image of the emperor. *Statua loricata* – a statue of Octavian in the breastplate – presents emperor during *adlocutio* – speech addressed to the army. Models of classical Greek sculpture exhibit at the statue of the emperor by using position called *contrapposto* and deification of the emperor by showing him barefoot. Among other things, lack of shoes indicates

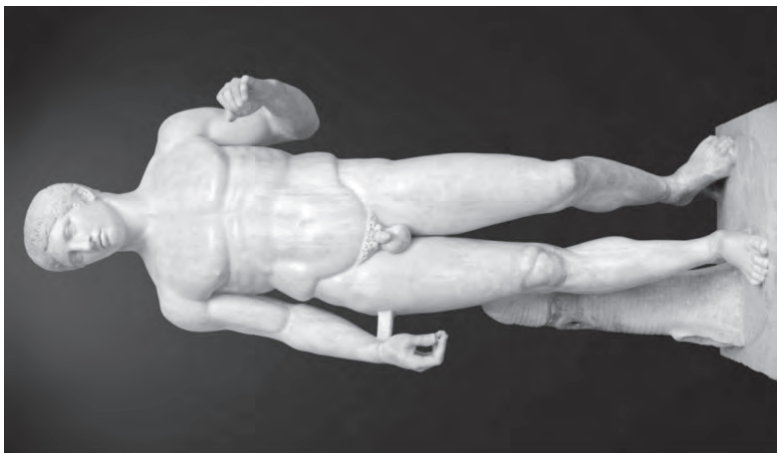
that the statue of Octavian was made after the death of the ruler. The divine pedigree of the emperor was also marked by the attributes that are on his right leg – Cupid and dolphin. Head of Augustus was also performed on the model Doryphoros, and its distinctive hairstyle is defined as a „Primaporta” type. The most important element of the Prima Porta statue of the emperor is his breastplate. Armor classified as a torso cuirass is here as long type – with the downward extension, meant to protect the lower abdominal part. Armor probably originally made of leather, on the statue of Octavian is very richly decorated with historical and mythological reliefs. In the central part of the armor was shown a scene that shows the Parthians transferring military signs (*signum militare*) that have been lost by Marcus Crassus in 53 BC. On both sides of middle scene, were placed two women – personifications of lands conquered by Rome. The whole presentation is observed by the images of deities: Tellus Mater – Mother of Earth, Apollo, Diana, the god of the Sun – Sol, goddess of the moon – Luna and the God of heaven – Caelus.

Statue of Augustus from Prima Porta combines classical designs of sculptures of Polykleitos period and contemporary elements of the propaganda of the imperial policy of the Augustus principate. Sculpture showing the first emperor of the Roman Empire, dressed in breastplate has become an example image of the rulers shown as the leaders of the army but also showing the immense power of propaganda policy.

Fot. 1. August z Prima Porta. Ilustracja na licencji Creative Commons

(Źródło: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/eb/Statue-Augustus.jpg/400px-Statue-Augustus.jpg>, dostęp: 25.02.2013)

Fot. 2. Doryforos. Ilustracja na licencji Creative Commons

(Źródło: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b5/Doryphoros_MAN_Napoli_Inv6011-2.jpg, dostęp: 25.02.2013)